

2012 senesi “Dr.Ahmed İhsan Qırımli Edebiyat Qonqursı” 17-29 yaş kategoriyası 1-inci yer:

MARAMAĞA SARILĞAN BİR OMÜR

ENVER TOKHTAROV

Er insan bir sır ya da bir ikâye saqlar yüreginde.

Erkesge, insan, sırnı açmaz, ikâyesini anlatmaz. Amma kimerde bir paylaşır, yüreginde saqlağanlarını...

Bitamnıñ ikâyesi şırın suvlu ozen kenarında yerleşken, yeşil dağlar arasında ve bütün koyge,alma bağçalarınen, qoqusını saçqan meşhur Yañı Şul koyunde başlandı.

- Mırtıq oyunını oynar edik soqaqlarda, - dedi bitam, - mana bir filcan qave uzatıp, - saba şerifin hayırlı olsun, evlâdım!

- Mırtıq degeniniz ne, bitam?

- Elbette siz bilmezsiñiz, o oyun balalığımndan bir hatıradır... Bir Yañı Şul hatırası. O vaqıtlar soqaqta oynağan er balanıñ elinde bir çubuq, çubuqnıñ ucuna bağlı olğan ip - qamçı kibi, cebinde de dandürik. Dandürikni ipke sarıp avağa fırlata edik. En uzaqqa fırlatıp olğan – ğalip çıqa edi. Daa 5 yaşında edim, Midat ağam meni oynamağa ogretken edi. Doğğan kunüme ediye etip, benim için, dandürikni de ağaçtan yapqan edi.

Bitam pencerege baqıp tüşüncege daldı. Kozleriniñ içinde em qayğı, em asret...

- Ozen kenarında evimiz bar edi. Divarları bem-beyaz, pencereleri yeşil renkke boyalı. Bir penceremiz dağ manzaralı edi, dağnıñ eteginde de demiryolu. Tren sesi kelgende pencerege taraf çapıp trenlerni seyirete edik. Er trenniñ renkini, numerasını, ve seferini ezberden bile edik.

Bitam ağızına bir yutum qave alıp devam etti:

- En sıq 102 numaralı tren keçe edi. Moskvadan kelgen tren. Elbette, o vaqt Moskvanıñ nasıl bir yer olğanını bilmey edik. ”Balaban merkez” dep anlatqan edi babam, çünkü arada bir Moskva ve Peterburgqa qatnay edi, sonra o taraflarda korgenlerini bizge tarifley edi. Aslında babam yuzum bağlarında çalışa edi, amma, ticaret için, kimerde bir Ukrayna ve Moskvağa qatnay edi. Yolculuqtan evge qaytqanda da bizge ediyeler ketire edi.

Ailemizdeki balalardan men en ufaq olğanım için mana oyuncaq ketire edi. Son kere qaytqanda mana eki ufaq oyuncaq utü ketirgen edi. Men de tatamniñ tikken urbalarını utüley edim.

- Tatañız toqumacı edi yoqsa?

- Usniye tatam. Bir ayağı saqat edi, ve ağır işlerde çalışamay edi. Butün koydeşlerimiz toqumacı olğanını bilgenleri için, tatamğa daima sımariş yapa ediler. Bir daқиқа işsiz oturmaz edi.

- Qac bala ediniz? Eki mi?

Bitam kulümsirep: “Beş!” - dep ayttı ve kene pencerege taraf baqıp tüşüncege daldı.

- Ortancı tatam Saniye edi. Balalıq hatıralarımda er vaqıt qayğılı, yorğun, kozleri sanki kozyaş tolı... ğarip tatam. Saba erte mektepke qatnap, oquvından sonra da çöllerde çalışa edi. Amma, necati yoq edi... Babam er aqşam, elleri vesiqa tolı, qayta edi evge.

- O,yüzüm bağlarında çalışmay edi mi?

- Elbette, amma vesiqa aytqanım – devlet vergisi eken... men de daa 5 yaşında bala anlamay edim o belgelerniñ ne olğanını. Aqlımda anamniñ sözleri qalğan: ”Ya bizim tavuqlarımız olmasa yımırta vergisini nasıl tolecekmiz? Bir sığırımız bar edi, onu da et vergisi olaraq elimizden aldılar! İşlerimiz boyle ketse bahçamızni da alır bu ukümet!”

Bunu eşitken son, tarih dersinde anlatılğan şefqatsız Sovet ukümeti aqlıma keldi. Elbette, bu şartlarga alışqan halqniñ bir tek işten ibaret olğan boz ayatı bitamniñ aqlında nasıl bir hatıra olaraq qalır ki?

- Koyumuz Aqyar bolgesine bağılı edi, Kâzim ağam da Aqyar morzavodında bir işçi. Amma, topraqlarımızğa cenk qoqusı duyulğan an, ağam 1940 sene noyabr 16 Leningrad ordusına yollandı. Ondan son, biz oni tek fotoresimde kore bildik.

- Qaytalmadı mı? Vefat etti mi?

Bitam bir söz aytmayıp koşede turğan dolapniñ en üstündeki çekmecesini açtı. İçinden bir boqça çıkarıp, yanıma qoyıp, oturdı. Derin nefes alıp, sanki eyecandan qaltırağan elinnen maramanı açtı. Maramağa sarılğan bir omür ikâyesi. İçinde param-parça qalğan hatıralar.

- Bu da Merziye tatam!

Bitamın kostergen fotoresimde kiraz tereginiñ túbünde, dülber oyalı anterde 8-9 yaşında qızçıq.

- En ufaq tatam. Asıl em tatam, em can arqadaşım! Butün dertlerimni, arzularımni, qayğılarımni bilgen ayatımdaki tek insan. Asılında men de em dertlerini, em arzularını bile edim. Aqılımda bir kerçekleşmegen arzusu bar edi. O vaqıtlarda er alâcı olmağa tırışqan talebenin arzusu olğan – Artek. Amma cenk arzusını yoq etti...

Bitam sıranen resimlerini kozden keçirip, eski, uçları dağılğan renksiz bir resimde toqtaldı. Amma şu an yüzünde tebessüm, asret tolı kozlerinde de qalbinden kelgen kozyaşlarını farq ettim. Meraqnen resimge baqtım. Anda başı beyaz maramanen ortülü, bitamğa eki tamçı suv kibi benzegen bitayçıq... Tekrar bitamnıñ betine baqqan son, resimde kim olğanını anladım!

Dünyamızda yaşağan er insanniñ yüreginde er vaqıt issi duygusını saçqan yekane söz “ANA” sözüdür. Bundan bir kere daa emin oldım.

Bitam bu resim obanın içinde birşeyler qıdırmaga başladı ve tapıp maña uzattı. Asıl gazeteden kesilgen bir resimde bitamnıñ daa genç anası ve üstünde “Naşa Stahanovka” adlı bir yazı. “Qırımniñ Curçi bolgesinde Stahanovka koyı bar. Belkim bu sebepten oyle bir ad taşıyır.” – dedim oz-ozüme!

- Kâzim ağam! – dep ayttı bitam, resimdeki kenış omuzlı, saçı dülber taralı, renksiz olsa da ayqqabı parlağan askerge baqıp. – Zavallı, cenkniñ ilk kunlerinde vefat etti.

- Amma bilesin mi? Menim, mırtıq oyununu maña ogretken, bir ağam daa bar edi. Aqılında olsa - Midat ağam, men sana lafımızniñ başında ikâye anlatqan edim. Eki doğmuş olsa da, er vaqıt yanımda, er vaqıt qolumnu tutqan, meni oqumağa ve yazmağa ogretken ağam. Mektepke beraber qatnap bir rale başında otura edik. Mektebimizde tek qırımtatar balaları oquy edi, butün ocalar da bizim halqımızdan ediler. İnkermada ise qırımtatar mektebi yoq edi. Bundan sebep İnkermadan balalar qatnap sınıfımızda oquy edi. İnkerman Yañı Şulden daa büyük olup, meyve bağçalarınen meşur edi. İnkerman asıl adını demiryol istasyondan alğan edi. İste, sana anlatqanı, 102 numaralı tren Moskvağa yolunu İnkermadan başlay edi.

O, 102 numaralı tren, bitamnın hatırasında qalğanını endi daa da yahşi anladım, çunki bile edim - bizim halqımız için trenler tarihnen qıyaslına. Bu tren, bitamnıñ hatırasında da, aynı bu sebepten qalğan. Elbette, tek olar 21 kun içinde ne yaşağanlarını, ne is etkenlerini bile ediler. Bazı qartlar o deşetli kunlerini, olümnen beraber, mezarlarına alıp ketkenler. Lâkin şimdi sağ olğanlar yüreklerinde nasıl ağırlıq taşığanlarını pek yahşi anlay edim.

Bitam resimlerini elinde tutup, tüşüncelerinen belki de kene, pencerege baqıp, o deşet kunlerge dalğandı. Er daim betinde tebessüm olğan bitam şimdi, endişeli isslernen tolı yeşil

kozleri bir noqtağa baqa ediler.

- Bitam, isteseniz mennen pay etiniz qalbinizde olğanlarını!

- Ogünde sebze tolı bostan ve çeşitli meyve tereklerinden tolı bahçe... daa o kun balalarınñ ayaq izlerinden çizilgen Yañı Şul koyunñ yolları... bir qac ay sonra halqımıznñ kozyaşlarinen sılanğan edi, - dedi bitam. - O aqşam mırtıq oynanğan edik soqaqta. Apansızdan butün yollar yük arabalarinen toldı, ve arabanın yanında turğan asker yüksek sesnen: ” Uppa mından daa havfsızdır!”- dep bağırdı.- Askerniñ bu sözleri halqımıznñ dertleriniñ baslanğıcınıñ şeadetnamesi edi...

Artından bitam: işğalınñ ilk kunlerini, ilk kozyaşlarını, ilk qayğı ve qasevetlerini maña anlatqan edi... Men bitamnñ hatıravlarına ayran olup, meraqnen ve qayğıruvnen dinley edim...

- Askerniñ aytqan Uppa koyunde tizem yaşağan edi. Qart ve orta yaşını keçken erkekler, koyümüzge yollanğan askerlerini aşatmaq için, hocalıq işlerini yapmaq için qalğanlar. Ğarip babam da qalğan edi. Bostanlar, bahçeler, bağlar bom-boş qaldı. Qırım koyleri açlıqnñ ilk kunlerine daldı. Qaravul için koyge yollanğan bu askerler, açlıqtan evden evge dolaşıp, bir loqum otmek için yaltaqlana ediler. Kimerde koyge nemse baş asker kelip koynıñ evlerini kozete edi. Ne sebepten koy qartları evde qalğanını bilmeyip, bolşeviklerniñ qaytuvını beklemek niyetinde qabatlap, koy erkeklerini, yaşına baqmayıp, meydanğa - atuv qararinen dört kere tizgen ediler. Sonuñda da, yük arabalarına yüklep Uppağa taraf alıp ketken askerler meydanda cıyılğan qadın ve balalarğa ihtar etkenler. Daa bir-eki ay evel mazallı, kuçu olğan babamnı, o meydanda: boldurğan, azap çekken, azgın ve quvetsiz bir alda tizilgen adamlarnıñ arasında kozlerimnen qıdıra edim. Meydanda tizilgen yüzden çoq adamlarğa baqıp, aralarında babamnı tapmağan anam ve tatarımınñ kozlerinden kozyaşlar aqmaga başladı. Amma içimdeki ses: - "Babam mında, babam sağ!"- dep, bağırğan edi. Kozlerim, o daima qıyınılıq korip turğan adamlarınıñ kozleri arasında, babamnıñ kozlerini qıdıra ediler. Şu an qulağıma tanış ses: - “Qızım!”- dep keldi. Ogümde babam.... Alını korgen son qalxim sızlamağa başladı... İç bir daqiqa beklemeyip yanına çapıp babama sarıldım... Babam! Qorantamıznñ tayancı olğan babam, o anda, kendisi bir yardımğa lâzımlık issete edi. O meydanda tizilgen kuçsüz erkeklerinin sıfatına, asıl butün halqımıznñ sürgün sonrasında olğan alına, benzey edi...

Bitam resimler arasından babasınıñ resimini de taptı. Kâzim ağası kibi keniş omuzlu, mazallı, elinde yüzüm salqımı ve yüzünde tebessüm olğan babası...

- Uppa, dağnıñ eteginde yerleşken bir koy olğanı için asker de yollanmay edi o

tarafıara. Tütün tarlalarinen, fındıq ve ceviz tereklerden zengin bir yer. İŖte boyle bir yerde tizemniñ gol kenarında eki qatlı evinde yaŖay edik... daa doğrusı yaŖay degil, keçine edik. Bir kozevde yatma vaziyetinde bulunđan ve tıŖarı çıqmağa imkanı olmağan 39 kiŖi edik. İmkanı da hastalıqtan sebep degil, azbarda qaravulda olđan nemse askerlernin yasaqlağanlarından. Ozleri, azbarda turđan uzun masağa beyaz çarŖaf qoyıp, kesilgen etni qızartıp aŖađanda, biz aç yata edik, et qoqusmen eriŖtirilip. Sağ olsun tizem, bu 39 zavallı açlıqtan olmesin dep, bizlerni ufaq-ufağ piteler piŖirip aŖata edi. 9 ay boyle keçindik...

Tasavur etip olasıñız mı? 9 ay... bir koz evde aç, areketsiz, kuçsüz, zavallı 39 kiŖi.

- İŖğalden son Yañı Ŗulge qayttıq. Amma aqılımızda olđan bem-beyaz duvarlı, pencereleri yeŖil boyalı evimizniñ yerine - bombalandıruvdan son qalğan evnin yarısına yıqılđan duvarlarına, meyva tereginen tolı bahçemiznin yerine ise – çuqurlı çölñiñ üstüne kelip çıqtıq. Daa bir yıl evvel qoqu tolı bahçemiz mezarđa çevirildi. Azbarımız olgen, evnin kozevleriniñ içi de yaralı asker tolı edi.

- Ya qomŖularınıñız qayttılar mı?

- Aslında, koyümüzge erkes qaytqan edi. QomŖu ayttıñ da, bir balalıq hatırası daa qaldı o kunlerden bağlı. Bir qomŖumuz bar edi. Er kun quyumuzdan su almağa kele edi. Kunlerniñ birinde, evimizge taraf kelgende, bayırdan eki roman asker yanına yaqınlaŖıp qulağındaki kupelerni yırtıp qaçtılar. Zavallı qomŖumuz qanlı qulaqlarını tutup soqaqñiñ ortasında ağlamağa baŖladı. O kunden son pek qorqa edim roman askerlerinden.

- Askerler evinizge de kire ediler?

- Allaha Ŗukür, yanımızda babam bar edi. Kozevleriniñ birinde alman askerniñ Ŗapkesini tapıp qapımızđa asqan edi. Roman askerleri qapımızđa kelgende evde nemselerniñ olđanını zan etip evimizden uzaqlaŖa ediler. Aslında, Ŗapkeni qapığa askerlerge qarŖı asmağan edi. Bizni Allah bu Ŗapkenen qorçalağan edi.

Elbette, boyle qıyın, çaresiz vaziyette insan Allahniñ er yardımını bir mucize olaraq taqdim etedir. İnsan, ancaq qıyınlıq çekkende: bir yutum suv, bir parça pite, bir çift çizme kibi bazı Ŗeylerniñ qıymetini anlar.

- Kobetem azır, - dedi bitam, - men sofrayı donatqance, sen bu resimlerini kozden keçir!

O, maramağa sarılđan resimlerini tizlerime qoydı. Men olarnı birer-birer baqqan son, bitamniñ iç renki olmağan, qıyınlıq, kozyaŖ tolı balalığı kozümniñ ogünden keçti. Diqqatimni

çekken bir kâğıt keçti elime. Aslında eski bir resim edi. Amma aqıp keçken zaman onu ince kâğıt alına ketirgen. Arqasına baqıp “Çorğan” yazısını oqup oldım.

- Bitam, Çorğan koynıñ adı mı?

Bitam, masanıñ ortasında turğan tögerek tavadaki qoqulu kobeteni kesip tabaqlarğa qoyıp:

- İşte, Balaqlavaniñ bir koyı. Bizim koyumuzge 20 km yaqınlıqta. Uppanıñ qarşı tarafında. Sürgünlükten evel Çorğanğa qovulğan edik. Amma, Aqyar azat etilgen son, kene de Yañı Şulge qayttıq. O kunler daima aqılımda tura. Merziye tatammen meni, qollarımızdan tutıp, anammen babam ve daa eki tatammen birlikte Yañı Şul tarafqa yol aldıq. Koynın yollarında turğan boş arabalarını korgen anam: “Askerler koyumızni boşatqanlar! “ - eyecannen ayttı. Anam, o an, bu yük arabalarınñ nasıl sebepnen koyumuzge kelgenini bilmegen edi. Onın aqılına, bizlerni tekrar sürgün etmek maqsadınen şu arabalar turğanlarını, kelmey edi. Yolniñ kenarında turğan arabanın birinde oturğan şoför: “Tize, biz koyuñızni azat ettik”,- kulümsirep ayttı.

- Evinizge qayttıñız mı? Yoqsa, koyuñız bombalangın son, tapalmadıñız evinizni?

- Evimizge qayttıq.... İnsan tapalmaz mi evini? Amma... Tereklernen tolı bahçamızniñ yerinde oba-oba olü askerler... Yıqqıq evimizden qalğan eki kozev de, olü asker cesetlerinen tolı... Azbarda ise, sanki bir yerlerge ketmege azırlanğan, 3-4 asker otura edi... Anamniñ elini yiberip, evniñ qapısını itedim ve içine kirdim... Olü ceset qoqusına dayanalmayıp evden tez-tez çıqtım. Şu an qapıda asılğan, babamniñ Moskvadan ketirgen, eki oyuncaq utülerimni kordim... Bala desen bala... O eki utü yuzüme tebessüm ketirdi... Azbarğa çıqıp, utülerimni kosternek için, anamğa çaptım. Bu vaqıt azbarda oturğan askerlerniñ birisi mana parmaqnen kosterip : “Baqıñız, evniñ saibi qayttı”,- dedi...

Yüzümde tebessüm peyda oldı. Bala eki sevgen oyuncağını tapsa daa ne ister ki? Kiraz tereginden kiraz danelerini alıp keyfnen aşığan bir bala daa ne ister ki? Daa bir- eki kun sonra, tuvar vagonlarına yüklenilip, sevgen, tatlı suvlu ozen başında turğan, koyunden sürgün etileceğini bilmegen bala ne ister ki? Bir daa koyüne, yeşil boyalı pencerele evine qaytıp olamaycağını anlamağan bala ne ister ki? Azbarında yatqan qırşav tapıp oynamağa başlağan 5 yaşındaki qızçıq daa ne ister ki?

- Anam, kozevniñ birinde eski tava tapıp, eline alğanda, ağlamağa başladı. Endi, erkesniñ kozyaşlarına alışqanım için, anamğa yaqınlaşıp elindeki tavaya baqtım. Tava elek alına kelgenini kordim. “Al da teşiklerini say, Emine! Şefqatsızlar aselet teşkenler tavanı!”-

ayttı anam. Men de oturup 72 teşik saydım.

Men, bu hatıralarını eşitken son, şaşır qaldım ... 70 yıl keçken son, o tavada yapılgan teşikleriniñ sayısını hatırlağan bitamniñ aqılında daa çoq keçken zaman vaqiaları olğanına men emin oldım.

- O vaqıtlar ne urbamız bar edi ne de savutlarımız. Bazı kunler aç qala edik. Anam askerlerden qalğan urbalarnı yuvıp dolapta saqlay edi. "Bu urbalarnı kim kiyecek? Askerler kene qaytacaq mı ? Yoqsa babam kiyecek?" - kibi suallernı bere edim anama. Amma anam: "Kerek olsa ozümüz kiyermiz!" - dep cevap bere edi. 5-6 yaşındaki bala olup, ayağımda qırmızı ayaqqabılarım ve üstümde yeşil kofta: "Bu askerlerniñ urbalarını nasıl kiyecem?" - kun devamında tuşüngen edim...

- Anter kiygeninizge kore ğaliba yaz mevsimi edi?

- 1944 senesiniñ mayısnıñ ortası.

-Yani, sürgünlikten 2-3 kun evel?

- 2-3 kun sonra, saba erte saat 4-5 ahranlarında, qapımıznı qaqqan rus asker yuksek sesnen :“Çıqıñız! Sürgün etileceksiniz! Boşatıñız evinizni! Arabalar sizni bekley! Sıcaq ulkelerge yolculuğñız bar!”- dep bağırdı. Anam askerniñ sesini yuqu içinde eşitip şaşırdı. Bir tüş olğanını zan etti. Amma,ne yazıq ki bir tüş degil edi. Bu aqiqat edi. Em de oyle bir accı aqiqat edi ki ... Kimerde insan yahşi bir tüş korip, kerçek olğanını ister, amma aksine de ola eken. Bu sefer tamam oyle oldı. Anam odamızğa kirip, bir yataqta yatqan uç tatamnen meni uyattı. Uyqulu kozlerimni elimnen qamaştırıp anamğa baqtım. Anam dolapta saqlağan asker urbalarını aldı, yanında turğan babam ise birkaç tilim otmek ve quru meyve torbağa qoydı, Usniye tatamniñ eline ise bir qışlıq palto berildi...Merziye tatamni qolundan tutıp azbarğa çıqtım. O saba yağmur yağa edi. Araba evimizniñ yanına yaqınlaşqan soñ, yağmurda sılanğan torbalarını arabanın içine atıp, anam, babam, men ve 3 tatam bilinmegen yolculuqqa cıqtıq...Arqamızdan bir yanı qaverenki, obür beyaz renkli mışığımız miyavlap kele edi, amma arabadan tuşıp, onı qucağıma alacaq alım da yoq edi... ağlamağa başladım.

Bitam ikâyesini devam ete edi. Men ise tüşüncelerimnen o kunlerge, o yağmurlı sabağa daldım... Bitam başta arabanen bir istasyonğa ketirilip, sonra ise sasıq tuvar vagonlarına atılğanlarınıñ anını tasvir etti. Penceresiz, avasız, yerde yatqan tobanniñ üstüne oturğanlarını ikâye ete edi...

- Bizim vagonda aqrabamız olğan ve doquz ay yuklü alında, dört balasinen, Afize

apte de atıldı. Ğarip qadın... yüklü olup bu sasıq ve avasız vagonda bala tapmağa mecbur oldı...Afize apte qız bala doğdı. Bir saat sonra keçindi... “Afize oldü!” -dep , erkes okur-okur ağlamağa başladı... Qurban yolu başladı: yanı doğğan qızçıq ta ole,vagonniñ içinde bir-eki qart adam canını bereler... Olü cesetlerini tren turğanda ,kommege alımız olmağanı sebebinden, yolın kenarında qaldırıp, kene o sasıq vagonlarınıñ içine kirip yolumızni devam ete edik...

O kun bitam hatıravlarını devam etip olamadı, çünki keçken omüriniñ muşkül saifelerini hatırlağanda, o, sanki tekrar o kunlerini yaşap, eyecanlana edi. İkâyenin devamı nasıl olacak eken dep pek meraqlana edim, amma bitamnıñ alını anlap israr etmek istemedim.

- Bitam, yarın, saba qavesine, kelirim. Maña ikâyenin devamını anlatıp olursıñız mı?

- Allah qısmet etse, sağ olsam, elbette anlatırım. Sana anlatmasam başka kimge anlatayim! İsteseñ fotoresimlerini yanıña al, aqşama diqqatnen baqarsın.

Elbet, oyle bir imkan iç bir vaqıt qaçırmağa istemez edim. İçi resimlenden tolı boqçanı alıp evge qayttım. O aqşam, bırer-bırer butün resimlerini kozden keçirip, yuqlap qaldım. Tüşümde: bitamnıñ ailesini; Yañı Şuldeki ozen kenarındaki, penceresi yeşil renkke boyalı, evni; asker urbalarını; qapığa asılğan eki oyuncaq ütünü; bir yanı qaverenki, bir yanı beyaz mışıqni; 72 teşigi olğan tavanı ve 102 numeralı trenni kordım. Trennin tek ve ufaq olğan penceresinden daa 5 yaşında olğan bitamnıñ kozyaş tolı, baqışınen yardım istegen kozleri korüne edi. Zift kibi qara trenniñ üstünde de qırmızı, qan renkli boyasinen yazılğan 102 numerası... Bitamnıñ ikyaesinen alâqalı bu tasavurım tüşümde o qadar kerçek alına keldi ki, uyanıp bir tüş olğanına Allaha şükür ettim...Amma ,ne yazıq ki, o yamğurlı 18 mayıs sabası halqımızniñ bir tüşü olup degil de, bir aqiqat olup keldi.

Bu saba azbarda melekler kok yüzünden yağmur danelerini endire ediler. Bitamnıñ cezvesı ocaqta azır, oturıp, meni bekley edi. Aqşam alğan resim boqçanı, qoltuğıma alıp, bitamğa keldim.

- Men de seni beklep qave daa içmedim!

- Saba şerifiñiz hayırlı olsun bitam, - dep, bitamnın elini opip boqçanı uzattım.

Bitam resimlerini bir kenarğa qoyıp, ocaqtan cezveni aldı. Filcanlarğa qave toküp birisini maña uzattı, ikinci filcannı ise özünün ogüne qoydı.

- Bitam, tüşümde ikâye etkenlerinizni kordim!

- İç de ayretlenmedim, - bitam kulip ayttı, - tünevin diqqat ve meraq tolı kozlerinen

baqa edin maña.

- Dün ,sonuñda ne anlatqan edim?

- Yañılmasam, yolda can bergen tuvğanlarıñız aqqında ikâye ete ediñiz.

Bitam qave yutıp, o kunlernen bağılı hatıravlarınıñ ikâyesini devam etti:

- Asıl yapılğan o duraqlar bizni ayatta tutqan yekane sebep edi. Tren toqtağan vaqıtta bazı adamlar ayaq yol qıdırmağa, bazıları ise suv ya da aş qıdırmağa çapa ediler. Bazı istasyonlarda, vagonlarını qaravullağan askerler - vagondan kuçlü olğan bir adamnı seçip, eline bir qopqa botqa tuttırıp, dağıttıra ediler. Açıqtan, olmek istemegenimiz içün, qopqanın içinde olğan botqanı aşamağa mecbur edik. Vagonımızda açıqtan, sıcaqtan, kuçsüzlükten sandraqlağan bir koydeşimiz Osman ağa: “Ya benim eşegim azbarda qaldı, vaqıt keç oldı, aşatmaq kerekim onı endi!”- dep,bir qaç kere tekrarlağan edi. En aqaretli olğan şey- “Stalin bizim sürgün olğanımıznı bilmey, haberi olğaninen bizni qurtarır”- sesli tüşünceler edi, çünki vagondaki er insan Stalinniñ emirinen sürgün yapılğanını bilmey ediler. Ne qadar acınıqlı bir vaziyet. İnanılmaz qıyın şartlarda ailesindeki uç tatasına ve ana-babasına kore kucü qalğan 5 yaşındaki Emine, trenniñ er durağında eline kuçük qazançıq alıp suv almağa barğan edi. Amma ketirgen qazancıqtaki suv kimge yeter? Erkes, ekişer yutum ağızına alıp ,ozlerini daa ziyade eriştire ediler.

- Emin degilim ,amma aqılımda qalğanına kore Voronej istasyonunda tren bir kun turğan edi. Elbette,o qadar kun sürgen yolculuqtan sonra erkes alsız-mecalsız, aç...ediler. Babam gençliğinde Voronejge qatnağanı sebebinden turğan yerimizni anıqlap, cebinden son parasını çıkarıp, otmek almaq içün tükkan qıdırmağa ketken. O an, vagonniñ açılğan qapısına eki haydut adam kelip, asker urbalarinen tolı olğan çuvalniñ birisini alıp ketkenler.

- Olarnı kimse tutıp olamadı...

- İşte, qırsızlap qaçqanlar. O an babam da yanımızda yoq edi . Aslında, babam trenimizge de yetiştirilmadi. Tren yerinden koçken vaqıtqa babam kelip olamadı. Ağlamağa basladıq.

- Babanız Voronejde yoqsa qaldı?

Bitamniñ yüzünde tebessüm, kozlerinde ise quvanç peyda oldı. Ailesinde en ufaq qiz bala olğan bitam, babasınıñ endişesi ve diqqati ile osken edi. Babasınıñ ediyelerini, ohşavlarını, tatlı sözlerini daima hatıralarında ve yüreginde saqlağan edi.

- Babam, bizim 102 numaralı trenimizden son kelgen trenge minip, nevbetteki duraqta

bizim artımızdan yetti. Elinde tiyilmegen bir buhanka otmeknen bizlennen qavuştı. Babamı korgenimizde o qadar quvandıq ki, aç suvsız, ve nasıl vaziyette olğanımızni da unuttıq. Asıl bir şey daa sana anlatacaq edim, şimdi aqlıma keldi. O Voronej istasyonında yanımızda bir tren daa tura edi. Men de bala olıp kozlerimnen babamı qıdırğanda qarşımızdaki trenge baqtım. Allahnın mucizesi edi o...

- Mucize mi?

- Bilâl, Yaqub, Seytcelil emceleriniñ anasını qatırlaysın mı?

- Hatırlayım, bitam, amma adını unuttım. Ufaq boylu bitayçıq mı?

- E, Fatime tatam! Qarşı vagonnın penceresinden yuzünü korip:“Fatime, Fatime!”-dep bağırdım. Meni korgen son vagon dan atlap yanımızğa çapıp keldi. O quvançni bir korsen! Meni quçaqlap ağlamağa başladı.

- Ya ailesi?

- Ailesin o vagon da edi.

- Siz birlikte yolni devam ettiniz mi?

- Ketken vagonıña qayttı. Amma o da qayda ketkenimizni bilmey edi.

Oyel bir taqdir...

- Bilesin mi, bir kun kene bir istasyonğa kelgen edik. Merziye tatammen vagonniñ kenarında oturıp ayaqlarımıznen sallay edik. Vagonımızda ketken Edem Ağa da yoldan keçken eki yaş oğlandan: “Qaysı istasyon bu?”- dep sorağanda,oğlanniñ birisi: “Ural”-dep,cevap berdi. O an Edem ağa: “Ural? Aman, bizni de yoqsa anda alıp ketecekler?”- dep, bağıрмаğa başladı.

Bitam "Ural" sozünü aytqan son, aqlıma “raskulaçivaniye” (Sovetler devirinde halqın qolundan malk-mulkünü tartıp alğanları, adamları ise Uralğa yollanğanları) keldi. Elbette yat yollarda, deşet vaziyette ketken halqımızniñ aqlına neler tek kelmez? Belki de onıñ için Edem ağa eyecanlanıp bağıрмаğa başlağan edi. Amma tren areket etken son: “Allahım saña şükürler olsun!”- dep, raat oldı. Men ise, o vaqıt, "Ural" ne olğanını da bilmey edim, amma anam kimerde bir “Ural dağı” türküsünü yırlağanı aqlımda bar edi.

Mında şunu aytmak kerek ki, o kunlerde halqımız ne qadar qıyın, ne qadar deşet vaziyette olsa da, yüreklerindeki Allaha işancını iç bir vaqıt terk etmediler. Bazıları,o yağmurlı sabası, yanına aş – suv almayıp tek Qurannı aldılar, yolğa ise duanen kun keçire

ediler. Başqa türlü insan 28 kunlik - bu inanılmaz qıyınlıqqa dayanıp olur edi mi?

- İyunnıñ 24 kunünde, Sırdarya Ozenini keçken son, trenimiz toqtadı. Qaravulda olğan askerlerden biri qapılarını açıp: “Çıqıñız, yolculuğınız bitti! Boşatıñız vagonlarını! Siz mında qalacaqsınız!”- sözlerinen babamni itedi. Bunu korip, kuçsiz babamniñ qucağına oturıp: “Babam, evge qaytayıq, mında pek sıcaq, Yañı Şulge keteyik, Uppağa tizemlerge keteyik!”- sözlerinen ağlamağa başladım. Sert yürekli asker de: “Eviniz endi mında!”- dep,ayneci kulümsirep,diger vagonğa taraf ketti...

O vagonlardan çıqqan insanlardan iç birısı qayda kelgenini bilmey edi. Yanında bir, ya da eki çuval, bazılarınñ iç birşeyi olmağan, ğarip halqımız. Evsizlerden beter, çaresiz, o kuneşte yanğan Özbekistan topraqlarına kelgenlerge taqdir neler azırlağan eken? O bataqlı yerlerde, pamuq çöllerinde bitamni nasıl bir ayat bekley edi?

- Çölniñ çetinde yerleşken bir maalege bizni ketirdiler. Çevresinde ne terek, ne çoqraq, ne bahçe... Sonı korünmegen pamuq tarlaları. Bizge yaşamaq için berilgen evlerni korsen...

- Eski mi yoqsa?

- Eski olsa yahşi. Ne qapısı bar, ne de penceresi. Damı da qamışnen qapalı. Bare bizni o qamışlar sıcaqtan qorçalağan edi . Ne masa, ne yataq. İnsan boyı qadar ot. O evnin alını korip birden o beyaz duvarlı, yeşil pencerele, ogünde bahçası olğan evimiz aqlıma keldi... Kene babamğa sarılıp: “Babam,evge qaytayıq , mında ayvanlar yaşay, biz ne için mında kirdik!”- dep,kene ağlamağa başladım.

Bitam yerinden turıp, kene o resim tolı boqçanın içinde birşeyler qıdırmağa başladı. Elbette, yeşil yarımadamızda dağlar arasında, temiz avada, bostan ve bahça arasında yaşamağa alışqan halqımız bu yat, sıcaq memlekette omürını nasıl devam etecek eken? O aranğa oşağan evlerde nasıl ayat quracaq?

- Taptım, mında baq, - bitam mana bir resim uzattı.– Baqsa, fanerden yapılğan penceresi de bar, qapısı da. Eki-uç ay kirgenimizden keçkendir.

Bitam kostergen kâğıt - bir gazetadan kesilgen parça edi. Resimniñ merkezinde - başında maraması olğan anasinen bitam. Amma, o vaqıtları gazetege nasıl tüşken ekenler - dep, oz-ozümden soradım? Bitam sanki tüşüncelerimni oqıp:

- Bu resimnin ikâyesi aqlımda. Bir kun maalemizge furajkalı adam kelgen edi. Sürgün etilgen insanlarınñ yaşayışlarını korip gazetağa yazacaq edi. O vaqıt em babam, em Usniye, em Merziye tatarım pamuq tarlalarında çalışa ediler. Ekimizni evnin ogüne çağırıp resimni

çektı, soñra ise qorantamızda qaç insan olğanını soradı, tarlada çalışqanların da numaralarını sorap kayd etti.

- Tarlada çalışqanların qaysı numerası bar edi ya?

- Çalışqan erkeske bir numera berile edi. Aqlımda Merziye tatamnın 802 numerası bar edi. Aytqanı, bir ay sonra, bu furajkalı adam kene evimizge kelip, gazetanı ketirip içinde resimni kosterdi. İşte o vaqıttan berli bu resim mende saqlı tura.

Elimde 70 yıllıq bir tarihi olğan resimni tuta edim. Kim bilir, belki de dünyada o vaqıttan qalğan yekane resim. O deşet sürgünniñ bir delili, bir simvolıdır. Doğurısını ayatqanda, men bitamnın yerinde olğan olsam, onı iç saqlamaz edim. Amma bitamnıñ anasinen son resimi edi...

- Babam butün kun, tizlerine qadar suv içinde turıp, pamuq suvara edi, em de sıq-sıq hastalana edi. Kuz mevsimniñ bir kunü hastalanıp, bir daa turıp olamadı. Ğarip anam, babamğa şifa tapmaq için, pek tırıştı. Amma o vaqıtlarI bizde: ne sıcaq aşımız, ne sıcaq yorğanımız, ne ilâcımız, ne aqçamız bar edi. Babam uşümesin dep, anam ,Qırımdan ketirgen asker urbalarınen onı orte edi. Uç ay yatıp, yanvarniñ ilk kunünde babam vefat etti. Ailemizniñ tayancısını Ğayıp ettik. Babamnı kommek için kuregimiz bile yoq edi. Merziye tatammen kurek qıdırmağa kettik. Ağlap qomşularımızdan bir kurek için yalvarğan alımızni korsen....

O yıl, bitamnıñ omürinde, en facialı yılı edi. Babasını coyğan son, mayıs ayında Saniye tatasını da coydı. Bir- eki ay sonra da Usniye tatasını... Eki qızbala, Merziyenen Emine qayğıdan sanki aqıldan ayırılğan anasına yardım ete ediler. Biri anasınıñ yanında qalıp, ekincisi teşik qopqanıñ içinde ozenden suv ketire edi. Halqımız bu çıqımsız vaziyetke bir yıl dayanıp, ukümet tarafından kunlük berilgen bir qaşıq un ve gece berilgen kuflengen otmek ile keçingen edi. Bazıları qaplı baqa yımirtalarını, bazıları da kirpilerni tapıp şorba pişire ediler. Mutlaq, otmek ne için gece dağıtıla edi dep soramaq istersiniz. Cevabı da adiy – yapılğan bu sürgünlükniñ bir cinayet olğanını erkes yahşi anlay edi, amma kene de bir sır olaraq saqlanğanına da inana ediler.

- O berilgen bir qaşıq unni,qaynağan tuzlu suv içine qoşıp, anam şorba pişire edi. Men de Yañı Şulde anamnıñ yapqan pitelerini sağınıp anamğa: “Anaçığım, pitelerinizni sağındım, bir kun mana ufaq bir pite pişiriniz!”- dep, yalvarğan edim. Baar kelgende Merziye tatammen tarlada çalışmağa başladım. Sabadan aqşamğare çalışıp, kunde 5 kapik qazanıp, aynıñ sonunda yanı bir qazan alğan edik. Anam nasıl quvanğanını kozümnın oğünde. Qaç ay

devamında teşik qopqa ve qazannen qullana edik. Kelecek ay niyetlendik qopqa almağa. Bazı kunleri, işten son, oksüz balalarnen birlikte, tarlada qalıp, yerde qalğan boğday danelerini cıyıp, maalemizden 10 km uzaqlıqta olğan degirmencige alıp kete edik. Butün gece degirmende beklep, saba bir ufaçıq torba un ala edik. Degirmenniñ qarşısında olğan bazarda bu unni bir qaşıq süzmege deniştire edim.

- Bir torba unniñ qarşısında bir qaşıq süzme mi?

-Bazıları yarım qaşıq bere ediler. Amma,qartaygan anam süzmeni pek sevgenini bile edim. Onın için yarım qaşıq olsa da, anamğa alıp kele edim. Amma bilesin mi, tarlalarda o boğday danelerini de saqlanıp cıya edik.

- Ne için? Yasaq edi mı yoqsa?

- Bir kun atlı qaravul, bizni korip, yanımızğa keldi. Butün balalar qaçtı, benim ayaqlarım ağırtqanı için yerge oturıp ağlamaga başladım. “Babanniñ adı ne? – dep soradı menden, - Babam keçindi! – dep cevaplandım. – Yalan aytma,- bağırip ,elimde olğan torbanın içindeki boğdaynı yerge töküp, torbamnı cebine qoyıp ketti!”

O adamnı 2-3 yıl tüşlerimde kordım. Er daim ondan qorqa edim.

Boyleliknen bitam, anası ve Merziye tatası yanı omür qurmağa başlağan ediler. Bu saada birinci adımlarnı bir qazannen qopqa, soñra da qomşu bağışlağan bir çipçenen başladılar. Biraz vaqıt keçken son, endi tavuqqa aylânğan çipçe yımırta qozlamağa başlağan. Bitam yımirtalarnı satıp: şekernen yağ satın almağa imkanı peyda olğan. Bir-eki yıl keçken son, para qazanıp, anasını sevindirmek için ona krepdışinden yapılğan marama alğan edi.

- Aqılımda birinci sınıfqa barğanım. O vaqıt 9-10 yaşında edim. Mektepke keç barğanım sebepı – qasta olğanım. Marina Andreevna Silantyeva adlı bir ocamız bar edi. Mana yardım etmegen olsa şimdi ne oqip ne de yazıp olır edim.

- Bitam, nasıl yardımını tiydi ya sizge?

- Ya o vaqıtlar, Merziye tatamnen bergi tölemek için, sabadan aqşamğace çalışa edik. Qart zavallı anam, 8-9 yaşında men ve menden eki yaş büyük olğan Merziye tatam olup ayda 80 kilogram mısır boğdayı nasıl etip töleyik? Aydı bostanımızğa saçayıq dedik, amma suv qıtlığı olğanı sebebinden, suvarmaq için suv tapalmadıq. Yoqsa bazarğa barıp o 80 kilo alayıq desek, cebimizde tek otmek için paramız bar edi.

“Delilik!”- dep, tüşündim men. Zavallı qart qadın ve eki qızı ukümetke bergi nasıl etip tölesin? Qızlar butün kun tarlada çalışıp, qazanğan aqçalarına, o 80 kilo mısırboğdaynı satın

alıp tölösınler mı yoqsa? Nasl oqıp olacaqlar?

- İşte – birinci sentabr kunü! Butün qomşı qızballar dülber beyaz kolmek ve qara etek kiyip, ya da oğlan ballar qara ştan kiyip, anaları ellerine bergen çeçeklerinen mektepke bayramğa kete ediler. Men ise tatamnen birlikte tarlağa ketmek mecbur edim... Ekimiz de yolboyu, o balalarğa baqıp, hayalğa qapıla edik. Oqumağa imkanımız yoq edi, cünki tarlağa barıp çalışmasaq bergi tölöp olamaycağımıznı bile edik. Bergi tölömesek de evimizden quvalanacağımıznı de pek yahşi anlay edik. Onın içün, tatamnen ekimiz, yanımızdan keçken ve bizge til kostergen balalarğa baqıp tarlağa aşıqa edik.

Buna inanmaq belki de qıyındır, amma bu bir kerçek ikâyedir. Bitamnın kerçekte olmağan arzularınıñ ikâyesi.

- O kun sınıfımızğa tek men kelip olamadım. Elbette, yazda toplanğan cedvellerde soyadım olğanı içün ocamız Marina Andreevna: “Ya Seyfedinova qayda?”-dep, soradı. Tarlağa çalışmağa ketkenimni bilip, anda meni qıdırmağa kelgen edi. Qolumdan alıp meni mektepke alıp ketmege istegende - “Men bergi tölöp olamam!”- dep, aytqan edim. “Men berginizni tölörim”- dep, cevaplandı oca.

- Son, tölögen edi mi?

- Elbette! Em de: çantam, qalem, defterim olmağanını bilip, episini mana alıp bergen edi. Onıñ yardımınen men 3 sınıfnı bitirgen edim. Ocamnın yüzünü iç bir vaqıt unutmam. Mana “Russkiy Yazık. 3 klass” kitabını ediye etken edi. Mektepten son, sınıfımızda olğan butün qırımtatar balalarinen evimizde cıyılıp birer saife oquy edik...

Uzun yıllar keçti. Bitamnın evinde toplanğan o balaçıklar arasından kimi ekim, kimi muendis, kimi oca zenaatına öğrendiler, kimi ise bitam kibi himiyeviy zavodında omür boyu çalıştı. Olar episi başlarından keçken qıynlıqlardan son sağ qalıp, er daim yeşil Qırımğa qaytmaq arzusını qalpleri içinde taşıy ediler. Allahnıñ yardımınen olar ozlerinin niyet – arzularına yettiler. Aslında, insan bazı arzularından ne qadar uzaq olsa da gayret kostergen son, episi olmasa da, eminliknen çoqusı yerine keke.

- Bileysin mi, o 18 mayıs yağmurlı sabadan son, Yañı Şul iç bir vaqıt aqlımdan çıqmağan edi. Vagonda, sonra ise o pencere - qapısı olmağan evimizde, pamuq çöllerinde, derslerde de aqlımdan er zaman: o ozen kenarındaki evimiz ve Yañı Şul soqaqları çıqmağan edi. Anam olgen son yekane arzum – Qırımın kormek edi. O vaqıtlar imkansız olğanını pek yahşi anlay edim, amma anamnıñ aytqanı kibi: “İnsan umütini kesmemek kerek”. O sözler-aqiqattır.

Bitamniñ kozlerine baqtım. Kozleri kene parılday edi. Mana baqıp:

- Aslında, bu ikâyeni başqasına anlatsan - inanmazlar! Bu ikâye, cenkni, sürgünlükni korıp, sağ qalğanlarınıñ aqlında saqlı turadır.

Yağmur bitti. Qara bulutların arqasından çıqqan kuneş nurları pencereden masamızğa urğanda bitam: “Azbarğa çıqıp kökquşağına baqayıq. Balalıqta, Yañı Şulde, yağmurdan sonra bayırğa çıqıp kök quşağını bekley edik.”

Ekimiz azbarğa çıqıp, daa sepelegen yaqmurğa rastkeldik. Bitam kökyüzüne baqtı. Ogümüzdeki eki dağniñ arasında peyda olğan kökquşağını korgen bitam bala kibi quvandı. Şu an, men oz-ozüme dedim: “Bu bir Yañı Şul kök quşağıdır”.

P.S. 1995 sene. Moskva. Belorus vokzalı. Bitamniñ elinde bir çanta. İçinde resimler ve Moskvada yaşağan emcemge ketirgen ediyeler. Ğafleten ogünde şamatalı tren toqtap tura. İlk vagondaki pencereniñ aşasında da trenniñ numerasi - 102. Tek bitamnın degil de butün halqımızniñ aqlında qalğan o deşet 102 numera...

LÜGATÇE

Marama : tül inceliğinde geleneksel Kırım Tatar başörtüsü

Bitam : nene

Qatnamaq : gitmek

Qaytmaq : dönmek

Tata : abla

Sımarış : sipariş

Morzavod : fabrikanın adı

Qaltırmaq : titremek

Artek : Kırım’da bulunan çocuk dinlenme kampı

Toqtamaq : durmak

Tebessüm : gülümseme

Qıdırmaq : aramak

Bet : yüz

Bala : çocuk

Mazallı : iri

Mında : burada

Qıyınlıq : zorluk

Terek : ağaç

Közev : oda

Qaravul : bekçi

Nemse : Alman

Azbar : avlu

Tapmaq : bulmak

Tuvar : davar

Savut : çanak çömlek

Kofta (rus.) : kazak, hırka

Mışıq : kedi

Sasıq : kötü kokan

Bala tapmaq : çocuk doğurmak

Qopqa : kova

Botqa : lapa

Sandıraqlamaq : saçmalamak

Buhanka (rus.) : somun

Aran : ahır

Furajka(rus.) : şapka

Yanvar : Ocak

Qozlamaq : yumurtlamak

Tölemek : ödemek

Qart : yaşlı

Aqça : para

Sentyabr : Eylül

Ştan : pantolon

Aşmaq : acele etmək

Russkiy Yazık. 3 Klass (rus.) : Rus dili. 3. Sınıf

Himiyeviy fabrika : kimya fabrikası

Parıldamaq : parlamak

Sepelemek : çiselemek

Peyda olmak : meydana gelmek, oluşmak

Şamatalı : gürültülü

Qayğıruv : endişe

Atuf qərarına tizmek : kurşuna dizmek

Tökerek : daire

Qırşav : çember

Ayneci : kurnaz

Faner : kontrplâk